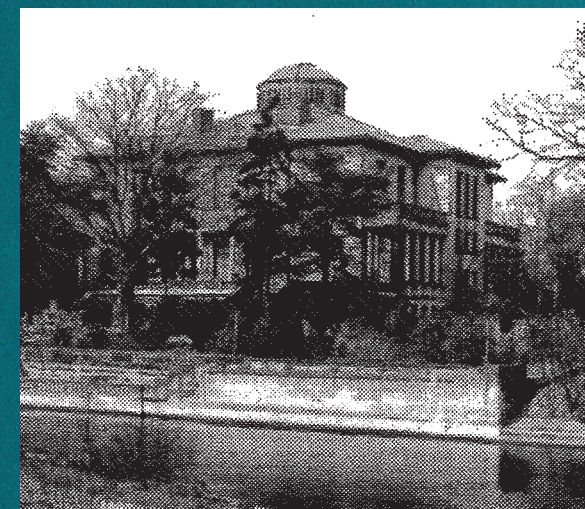

TOELICHTING

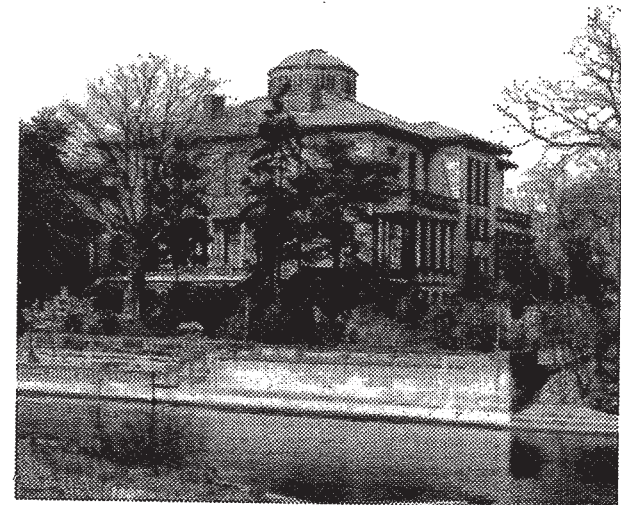
bij het besluit tot aanwijzing van
het beschermde stadsgezicht **Zorgvliet**
gemeente Den Haag (Zuid-Holland)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

TOELICHTING

bij het besluit tot aanwijzing van
het beschermde stadsgezicht **Zorgvliet**
gemeente Den Haag (Zuid-Holland)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

foto Tobias Asserlaan

Den Haag, Zorgvliet

De staatssecretaris van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, dhr. A. Nuis, en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet Ruimtelijke Ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland reeds 300 aangewezen stads- en dorpsgezichten. Het betreft met name historische kernen van steden en dorpen, met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is de stedenbouw uit de periode 1850-1940 landelijk geïnventariseerd. Het onderhavige besluit vloeit voort uit die inventarisatie.

Inleiding

De wijk Zorgvliet is gelegen ten noordwesten van de binnenstad, aan de zuidzijde van de Scheveningseweg. Tot de officiële wijkbegrenzing van Zorgvliet behoren de driehoek Anna Paulownastraat/ Scheveningseweg/ Laan van Meerdervoort en de oneven zijde van de Laan van Meerdervoort tussen Anna Paulownastraat en Carnegiealaan. Historisch vormen deze straten onderdeel van de laat-19de-eeuwse uitleg van het Zeeheldenkwartier en de Archipelbuurt. De Groot Hertoginnelaan en de hieraan gelegen rij huizen op de hoek met de Stadhouderslaan dateren van rond 1895 als onderdeel van de wijk Duinoord. De beschreven omgrenzing is dus bepaald door de grenzen van de volgende bestemmingsplannen: Scheveningse Bosjes, Archipel/Willemspark II, Zeeheldenkwartier, Duinoord Statenkwartier en vervolgens een duidelijke lijn langs (het in Tweede Wereldoorlog verwoeste gebied rondom) de huidige Johan de Wittlaan. Door o.a. de sterke scheidslijn opgeworpen door de Johan de Wittlaan is het deel van de oorspronkelijke wijk Zorgvliet dat loopt tot aan de Stadhouderslaan (Pres. Eisenhowerlaan) zodanig veranderd van karakter dat het niet meer past binnen het stadsbeeld van het te beschermen gezicht. Dit betreft het gebied rondom het Congresgebouw, het Gemeentemuseum en Catsheuvel.

Het beschermd stadsgezicht wordt omgrensd door de Scheveningseweg, het Carnegieplein, de tuin van het Vredespaleis achter de Laan van Meerdervoort, de waterloop in het plantsoen aan de Groot Hertoginnelaan, Stadhouderslaan, en de Johan de Wittlaan.

Ontwikkelingsgeschiedenis

Tussen Den Haag en Scheveningen bevindt zich de omvangrijke buitenplaats Zorgvliet met het huis, dat raadspensionaris Jacob Cats hier in 1652 liet bouwen. De Scheveningseweg is een belangrijk structuur bepalend element in dit gebied, aangelegd als zeeweg in 1665 naar ontwerp van Constantijn Huygens. De weg liep aanvankelijk door het duinlandschap, dat bekend stond onder de naam "'s Graven Wildernisse". De Scheveningse Bosjes zijn ontstaan uit aanplantingen, die aan het einde van de 18de eeuw hier werden uitgevoerd. De villawijk Zorgvliet is ontstaan in het tweede decennium van deze eeuw op de gelijknamige buitenplaats van de staatsman-dichter Jacob Cats. De gronden van 'Sorghvliet' werden in de 19de eeuw aanzienlijk uitgebreid door de prins van Oranje, de latere koning Willem II, nadat deze in 1837 de eigendom had verworven voor 52.000 gulden. De aangekochte goederen in Houtrust en de Segbroekpolder vormden een aaneengesloten geheel met het oorspronkelijke Zorgvliet waardoor de totale oppervlakte niet minder dan 600 ha. omvatte. In 1876 verkocht zijn dochter Sophie, groothertogin van Saksen-Weimar, 265 ha. van het domein aan een aantal bouwmaatschappijen. De terreinen van het huidige Zorgvliet behoorden hier echter niet toe.

Overigens heeft de aanleg van de wijk Duinoord vanaf 1893 voor Zorgvliet betekenis gehad. De bouwmaatschappij Duinoord wist namelijk een servituut op het aangrenzende Zorgvliet te verwerven. Het servituut bepaalde dat Zorgvliet tot 1910 niet mocht worden bebouwd.

Na het overlijden van de kleinzoon van prinses Sophie, kwam het gebied tussen

de Stadhouderslaan en de Oude Scheveningseweg volop in de belangstelling: de laatste grote potentiële bouwlocatie dichtbij het centrum.

De gemeente was geïnteresseerd in een eventuele aankoop, waarbij de plannen voor een nieuw paleis voor koningin Wilhelmina en een tot stadhuis te verbouwen paleis Noordeinde een rol speelden. Verder wilde het college van B en W het groene gebied met zijn waterpartijen en glooiingen voor de stad behouden. In de Uitbreidingsplannen van 1895 en 1903 van ir. I.A. Lindo wordt Zorgvliet binnen zijn huidige omgrenzing dan ook onveranderd gehandhaafd.

In 1902 wees de raad de aankoop van het ongeveer 90 ha. grote terrein af.

De prijs van 4,5 miljoen gulden voor een park en een mogelijke locatie voor een paleis en enige villa's achtte men onverantwoord.

Daarop kocht mr. A.E.H. Goekoop het terrein plus 141 ha. in de Segbroekpolder voor 5,25 miljoen. De grond bracht hij onder in de "Maatschappij Het Park Zorgvliet en Houtrust". In 1908 kreeg de gemeente opnieuw de kans Zorgvliet te verwerven. Het betrof nu echter een aanmerkelijk kleiner deel. Goekoop had inmiddels het Catshuis met de direct omliggende tuinen van de Maatschappij Zorgvliet gekocht. Bovendien waren in 1905 de terreinen van het voormalige Buitenrust aan de Carnegie stichting overgedaan voor de vestiging van een bibliotheek en internationaal gerechtshof. De bouw van dit Vredespaleis werd gerealiseerd na een internationale prijsvraag in de jaren 1907-1913.

In het Uitbreidingsplan van H.P. Berlage (1908) was reeds rekening gehouden met de aankoop door de gemeente. Het gebied tussen het "landgoed Zorgvliet" van Goekoop en de huidige Carnegielaan, Groot Hertoginnelaan, Stadhouderslaan, Eisenhowerlaan en Scheveningseweg wordt in dit uitbreidingsplan ingevuld met villa's in een landschappelijke aanleg. De raad wees echter ook

deze maal de koop om financiële redenen af.

Uiteindelijk heeft de N.V. Maatschappij Het Park Zorgvliet dit gebied na 1910 verkaveld en ingericht volgens een plan van het architectenbureau Z. Hoek en J.T. Wouters. Dankzij de uitvoerige discussies over het natuurbehoud en de inspanningen van Goekoop heeft men ernaar gestreefd een zo fraai mogelijk villapark te maken. De verkoop van de percelen verliep volgens de brochure, die de Maatschappij Het Park Zorgvliet in 1913 uitgaf, voorspoedig. Meer dan 64 monumentale villa's en enkele geschakelde herenhuizen werden in de jaren 1913-1915 gerealiseerd.

Ontwerpen van bekende architecten als W.B. van Liefland (Carnegielaan 5), J.J., M.A. en J. van Nieukerken (Tobias Asserlaan 5), A.P. Smits en J. Fels (Carnegielaan 9) en S. de Clercq (Andries Bickerweg 1c) komen we in deze wijk tegen. Ook het bureau van Z. Hoek en J.T. Wouters heeft hier een groot aantal huizen ontworpen. Voor de toetsing van de esthetische kwaliteit van de te bouwen villa's was een speciale commissie benoemd, bestaande uit de architecten H. Evers, D.E.C. Knuttel en J. Limburg.

Het noordwestelijk deel van het villapark is tijdens en na de Tweede Wereldoorlog ingrijpend gewijzigd. Het huidige traject van de President Kennedylaan en Johan de Wittlaan was onderdeel van de tankgracht van de Duitse bezettingsmacht, waarvoor de oorspronkelijke aanleg en villa's moesten wijken. In dit kaalgeslagen gebied is door de aanleg van het Stadhoudersplantsoen, de President Kennedylaan en Johan de Wittlaan een nieuwe grootschalige stedenbouwkundige structuur ontstaan. Van het 'Basisplan Stadhoudersplein- Scheveningsche Boschjes' uit 1947 van W.M. Dudok is alleen het idee om een "eiland"

met openbare functies en kantoren te creëren, gehandhaafd. Het gebied heeft een veel dichtere bebouwing gekregen dan Dudok voor ogen stond en mist de heldere structuur en het samenhangend bebouwingsbeeld van zijn plan. Door de bouw van het Congresgebouw naar ontwerp van J.J.P. Oud (1958-1966), een hotel, een groot aantal kantoren, het Omniversum, het Museon en de Statenhal is een wig in de stad geïntroduceerd, die bovendien zeer veel verkeer aantrekt. Dit gebied valt dan ook niet binnen het te beschermen stadsgezicht. Het Catshuis is sinds 1961 de officiële ambtswoning van de minister-president, maar fungeert thans vooral als vergader- en ontvangstgelegenheid voor de regering. De woonfunctie van Zorgvliet is nu nog maar in beperkte mate aanwezig. Het merendeel van de villa's wordt gebruikt als ambassade of kantoor. In het Congresgebouwgebied e.o. is de woonfunctie nagenoeg geheel verdwenen. Op het terrein van het Vredespaleis vonden in de jaren zeventig uitbreidingen plaats ten behoeve van de bibliotheek en het gerechtsgebouw.

Huidig ruimtelijk karakter en bebouwingsbeeld

Het karakter van Zorgvliet wordt grotendeels bepaald door de parkaanleg van het landgoed. Dit is zoals eerder vermeld oorspronkelijk aangelegd in de 17de eeuw maar wordt nu gekenmerkt door de Engelse tuinstijl. Voorts is van belang de loop van de Scheveningseweg met z'n groenaanleg in relatie tot de Scheveningse Bosjes. De ruime tuinaanleg van het Vredespaleis bepaalt evenzeer het parkachtig karakter van de wijk.

De opzet van de wijk bestaat uit een landschappelijke aanleg in glooiend terrein met villa's in grote tuinen aan een overwegend gebogen stratenpatroon. In het stedenbouwkundig ontwerp is met de loop van de Haagse Beek rekening gehouden. Voor de aanleg van het zuidelijk deel van de wijk was het water ten noorden van de Groot Hertoginnelaan met een vertakking tussen de huidige Alexander Gogelweg en Andries Bickerweg een belangrijk structuurbepalend element.

De strook grond tussen dit water en de Groot Hertoginnelaan werd niet bebouwd, waardoor het vrije uitzicht van de Duinoordse villa's bleef gehandhaafd.

Tot de vroegste bebouwing behoren de aaneengesloten herenhuizen langs de Laan van Meerdervoort, Anna Paulownastraat en het begin van de Scheveningseweg. Deze panden uit de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw staan in de eclectische bouwtraditie. Zij vormen historisch en stilistisch gezien een onderdeel van de Archipelbuurt en het Zeeheldenkwartier.

Een bijzondere plaats in het bebouwingsbeeld van Zorgvliet wordt ingenomen

door het Vredespaleis. Op het terrein tussen de Scheveningseweg en Groot Hertoginnelaan verrees tussen 1907 en 1913 het monumentale neo-rennaissance gebouw, dat op basis van het ontwerp van de Fransman L.M. Cordonnier met vele wijzigingen werd gebouwd onder leiding van de architect J.A.G. van der Steur.

Het Vredespaleis was al nagenoeg voltooid toen de eerste bebouwing van het villapark Zorgvliet werd gerealiseerd. Als geen andere wijk in de Residentie wordt het bebouwingsbeeld van Zorgvliet gekenmerkt door grote villa's en landhuizen. Het merendeel van de gebouwen kent een hoofdopzet van twee bouwlagen onder een hoog oplopend schilddak met opvallende hoekschoorstenen.

Als gevolg van hellingen in de terreinaanleg is een aantal villa's ten dele van een souterrain voorzien. In de symmetrische hoofdopzet, vlakke gevelbehandeling, soms voorzien van pilaster-achtige muurdammen, kapvormen met gepro-
nounceerde overstekken en kroonlijsten tonen veel villa's een monumentale classicistische benadering.

Het opvallendste bouwwerk in de historiserende trant is wellicht de door J. Limburg ontworpen villa aan de Tobias Asserlaan 2, geïnspireerd op de Palladiaanse villa-architectuur.

De in de jaren twintig in Nederland, en met name in Den Haag, geïntroduceerde woonvorm van het luxe appartementengebouw met centrale voorzieningen komt in Zorgvliet ook voor: het flatgebouw "Zorgvliet" aan de Alexander Gogelweg (arch. A. Broese van Groenou en A. Alberts, 1923-1927) en "Catsheuvel", dat op de voormalige Parnassusheuvel van de 17de-eeuwse buitenplaats verrees (arch. L.M. van den Berg en J.J. Groenema, 1927-1928). Beide "woon-

hotels" vertonen kenmerken van de Nieuwe Haagse School. Hoewel de flatgebouwen in schaal afwijken van de oorspronkelijke omringende bebouwing is door een zorgvuldige compositie met een geleidelijke opklimmende hoogte van de bouwdelen aansluiting gezocht met de omgeving.

De wijk kent voorts een aantal bouwwerken uit de jaren twintig, die architectonisch en typologisch van (inter)nationale betekenis zijn: de villa Sevensteijn aan de Alexander Gogelweg 20 uit 1920-1921 van W.M. Dudok in kubistisch/expressionistische stijl, de First Church of Christ Scientist aan de Andries Bickerweg 1a uit 1925-1927 van dr. H.P. Berlage en het Haags Gemeentemuseum in een fraaie tuin met vijvers aan de Stadhouderslaan uit 1929-1935, eveneens van Berlage.

Nadere typering van de te beschermen waarden

Als bij geen andere wijk in de Residentie wordt het bebouwingsbeeld van Zorgvliet gekenmerkt door voor Nederlandse begrippen ongekend grote villa's. De relatie tussen de bebouwing, het groen en het water in zijn parkachtige aanleg in een glooiend terrein heeft hoge landschappelijke waarde en een unieke ruimtelijke kwaliteit. Zorgvliet ligt in het grote aaneengesloten stedelijke groengebied dat overloopt naar de Scheveningse Bosjes tot aan de Nieuwe Scheveningse Bosjes en Klein Zwitserland. De wijk draagt in hoge mate bij aan het groene stadsbeeld en heeft mede hierdoor een belangrijke recreatieve functie.

Typerend zijn:

- de architectuur en de stedenbouwkundige opzet van monumentale villabebouwing in een weids landschapspark;
- de historische en landschappelijke waarde van het landgoed Zorgvliet;
- de historische betekenis en de groenaanleg van de Scheveningseweg alsmede de open structuur van de rand van de wijk langs deze weg als overgang naar de tegenovergelegen Scheveningse Bosjes;
- de Haagse Beek en de waterstructuren aan de Groot Hertoginnelaan en Andries Bickerweg;
- de cultuur- en architectuurhistorische en stedenbouwkundige waarde van het Vredespaleis met water en tuinaanleg.

Waardering

De karakteristiek van deze vroeg 20e-eeuwse wijk bestaat uit een landschappelijke aanleg in glooiend terrein met riant villa's in grote tuinen aan een overwegend gebogen stratenpatroon. Zorgvliet is van belang wegens bijzondere landschappelijke, stedenbouwkundige, cultuur- en architectuurhistorische waarden. Zie de bijgevoegde waarderingskaart, nummer S 9272.

Begrenzing

De begrenzing van het beschermde stadsgezicht Zorgvliet is weergegeven op bijgevoegde kaart, nummer RDMZ/MSP/43/5.

Rechtsgevolg

Op grond van artikel 36 eerste lid van de Monumentenwet 1988 stelt de gemeenteraad ter bescherming van het beschermde stadsgezicht een bestemmingsplan vast als bedoeld in de Wet op de Ruimtelijke Ordening. In het onderhavige geval dient er een nieuw bestemmingsplan te komen.

Bron

Monumenten Inventarisatieproject Den Haag 1850-1940,
dienst REO, afdeling monumentenzorg, februari 1992.
research en teksten: ir. J.A. van der Hoeve, ir. P.C. Lankamp,
drs. H.P.R. Rosenberg, drs. E.C. Vaillant en drs. D. Valentijn.

Colofon

Uitgave van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist 1994.

Historisch-geografisch en stedenbouwkundig onderzoek:
Gemeente Den Haag, drs. D. Valentijn en ir. P.C. Lankamp.

Begrenzingskaart 1:5000

Kaart van de gemeente Den Haag aangepast door Studio Ineke van der Burg,
Bilthoven.

Foto omslag:
Gemeente Den Haag.

Onderschrift toelichtende kaart:
1. Waarderingskaart (S 9272).

Productie:
RDMZ, Zeist.

Waardingskaart

- gebouwen/ gebieden van na 1940 die afwijken van het oorspronkelijk stedelijk weefsel
- belangrijke bebouwing door hoge ensemblewaarde
- rijks- of gemeentelijke monument
- bijzonder stedenbouwkundig of landschappelijke gegevens
- belangrijke groenstructuur
- belangrijke duinstructuur
- belangrijke waterstructuur

